NOVI SVEUČILIŠNI UDŽBENIK ZA HRVATSKU POVIJEST

IVAN BALTA: POVIJEST - HRVATSKA POVIJEST
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Osijek 1997.

NEVEN BUDAK

Ovaj udžbenik Sveučilišta u Osijeku namijenjen je studentima Učiteljskog studija i studentima studija Hrvatski jezik i književnost. Već u uvodu autor nas upoznaje s jedinstvenom metodologijom rada na pisanju svoje knjige: "Nisu obrađene sve teme iz programa Povijesti i Hrvatske povijesti, nego samo dio tema, koje su djelomično i sami studenti obradili svojim seminarskim radovima." Doista jedinstven slučaj da studenti sami za sebe pišu udžbenik!

U ovoj recenziji zadržat ću se samo na nekoliko poglavlja u kojima se obrađuje prvenstveno srednjovjekovna hrvatska povijest, iako se i na ostalim stranicama može naći mnogo toga što bi valjalo podvrći kritici. No, kada bih upozorio na sve pogreške, nezgrapnosti i nejasnoće, čitatelji bi mogli steći dojam da neutemeljeno pretjerujem.

U poglavlju o etimologiji naziva (!) Hrvata, koje je iz nerazumljivih razloga nadopunjeno razmatranjima o grbu, zastavi i himni, autor ističe da je među brojnim etimologijama hrvatskog imena prednost dao jednoj koja je "relativno nova" (34). Ta nova etimologija potječe iz pera Pavla Šafařika, dakle iz prve polovice 19. st., a njezino izlaganje vrijedno je doslovnog prenošenja (35): "Praslavensko ime za nekadašnjeg pripadnika jednog od slavenskih plemena, a današnjeg pripadnika jednog od slavenskih naroda ime hora, iranskog je postojanja. To znači da je praslavensko ime posuđenica iz nekog od iranskih jezika. Iranski praoblik imena: chora; pa je ovom dijelu imena kasnije dodan sufiks." Dozvolit ću si još jedan citat (36) iz ovog poglavlja: "Konstantinov grčki oblik hora i srednjovjekovno latinski nastalo u romanskoj Dalmaciji CHROATA, u kojem je -t izmijenjen, pa je nastalo Dalmata: Talijani su stvorili pridjev croato. Mađarski -horvat. Čakavski oblik hrvat pojavljuje se u narodnoj pjesmi u kojoj se kao muško ime pojavljuje: HARVATIN, HARVAT(IN) -češki, CHARVAT - poljski."

Treba li ovakve iskaze neznanja, nepismenosti i mentalne konfuzije uopće komentirati, ili je bolje pustiti da citat govori sam za sebe?

U poglavlju o hrvatskoj historiografiji naići ćemo na podatak da su postojala danas izgubljena "Gesta regnum chroatorum" (43). To je samo mala ilustracija potpunog nepoznavanja elementarnog latinskog od strane autora koji se smatra kompetentnim pisati ne samo sveučilišne udžbenike iz srednjovjekovne povijesti, nego čak i Latinsko-bosanski

rječnik, nedavno objavljen u Tuzli. Ta ista gesta "sadrži (!) tragove domaćih historiografskih izvora za 10. i 11. st. koji su izraženi u poveljama hrvatskih vladara. Naziv "Gesta" odnosi se na nesačuvane životopise ili ljetopise." Tim otkrićem autor daje originalni prilog ne samo hrvatskoj povijesnoj znanosti, već i historiografskoj terminologiji uopće.

Uz nesačuvane, postoje dakako i sačuvani izvori, na temelju kojih su, po mišljenju autora, nastale brojne svetačke legende. Među njima ističe, primjerice, "Passiones beatorum maritrum (!) Domnii et Anastasii", koje proglašava legendama Adama Pariškog, ma što to značilo. U tom istom odlomku saznajemo i to da je u Zadru postojao samostan sv. Krševina (!), a i to da je "Historia Salonitana" (napisana u 13. st. - op. N. B.) posljednje djelo koje znamo u razdoblju od 7. do 12. stoljeća (44). Naše se znanje obogaćuje i obaviješću o "Istarskom razvodniku" (49).

Autor svoj pregled hrvatske historiografije završava godinom 1980, te studentima uskraćuje podatke upravo o najplodnijem i najnovijem razdoblju hrvatske povijesne zananosti.

U potpuno konfuznom poglavlju o doseljenju Hrvata, koje nije pisano niti na razini seminarskog rada, pa mu je tvorac valjda sam autor knjige, može se pročitati i podatak o tome da su se prve skupine Hrvata počele iz Zakarpaća doseljavati na Balkan već od 2. tisućljeća prije Krista (51). Vara se čitatelj koji misli da je autor tu tvrdnju potkrijepio bilo kakvim izvorima ili literaturom.

Poznavanje antičke etnografije autor pak dokazuje proglašavajući perzijske Baktrijce "Bakterijcima" (52).

Fantastična konstrukcija kojom autor pokušava objasniti iransku teoriju o porijeklu Hrvata, a koja se zasniva na pisanju Mije Ćurića, otkriva nam pradomovinu Hrvata u Zapadnoj Bijeloj Hrvatskoj oko 335. godine prije Krista, u kojoj su se Hrvati našli izloženi pritiscima Rima i Bizanta, a da su upravo ti Hrvati preteče današnjih Hrvata zaključuje se na temelju istraživanja "antrioponima (!) i toponima". Naime, "brižno čuvanom usmenom predajom (do danas se sačuvalo) mnoštvo imena staroiranskih plemena, tj. antroponije (!)" (53).

Svoje shvaćanje znanstvenog rada autor dokumentira u poglavlju o avaro-slavenskoj teoriji, o kojoj kaže: "Avaro-slavenska teorija ne temelji se ni na krivo tumačenim toponimima, ni na etimologiji imena, već iza nje stoje povijesni znalci i istraživači koji potvrđuju njenu ispravnost, a već se i u najstarijim poznatim pisanim izvorima, Konstantin Porfirogenet - 10. st., pop Dukljanin - 12. st., Toma Arhiđakon - 13. st., Hrvati identificiraju kao Slaveni. " (57). Hrvate je inače predvodilo petoro braće i dvije sestre, a tri imena su napose zanimljiva: Klakus, Lovelod i Horvat (umjesto Klukas, Lobel i Hrobat) (51). Premda je na str. 53 iransku teoriju proglasio neprihvatljivom, na str. 58, pišući o postanku hrvatske države, govori o iranskim (donskim) Hrvatima kao utvrđenoj činjenici.

Hrvati su u 8. st., po autorovu mišljenju, izgleda govorili i engleski, jer se podaci o saboru na Duvanjskom polju, održanom 753., mogu naći u starodrevnom hrvatskom djelu "Methods" (umjesto Methodos) (59), kojim se služio Dukljanin.

Bilo bi svakako previše očekivati od autora da pozna literaturu objavljenu u posljednjih tridesetak godina o kralju Slavcu i situaciji krajem 11. st. u Hrvatskoj, ali se ipak čini pretjeranim kada u službenom sveučilišnom udžbeniku bez imalo zadrške prepisuje Dominika Mandića i proglašava Hrvatskom sve zemlje do Valone (59-60).

Što se tiče pokrštavanja Hrvata, o njemu autor na str. 62 tvrdi da se odigravalo tijekom 7. i 8. stoljeća, da bi na slijedećoj stranici konstatirao kako se pokrštavanje ne može dokazati ni opravdati prije 800. Na str. pak 168. stoji: "Već u 7. stoljeću susrećemo pokrštenje Hrvata."

Već bi i taj jedan primjer bio dovoljan da pokaže kakav je Baltin način rada: on jednostavno prepisuje tuđe radove, koje najčešće niti ne citira, te ih povezuje u cjelinu onako kako ih prepisuje, bez obzira na to jesu li stavovi autora međusobno kontradiktorni ili ne. Balta ne poznaje kritički pristup niti izvorima, niti literaturi, što drugim riječima znači da nije znanstvenik. Da bih tu tvrdnju potkrijepio, donosim još jedan citat na istu temu: "Dalmatinski Hrvati primaju kršćanstvo već u drugoj polovici 7. stoljeća. Prve uspjehe oko pokrštenja istarskih i primorskih Hrvata treba staviti u vrijeme franačke dominacije, tj. potkraj 8. ili na početak 9. stoljeća. Nešto kasnije, pod utjecajem franačkih vlasti i zaslugom galskih (!) misionara, kršćanstvo prodire i u Panonsku Hrvatsku." (65) Dakle, ne samo što je autoru svejedno jesu li se Hrvati pokrstili u 7., 8. ili 9. stoljeću, nego on uz to ne poznaje niti značenje pojmova "dalmatinski" i "primorski", a bilo bi zanimljivo pročitati i njegovo objašnjenje "galskog" porijekla misionara u Hrvatskoj.

Vezano uz pokrštavanje: "Slaveni su već i prije pokrštavanja imali svoje pismo koje zovemo glagoljicom." (168). Dalje: "Akcija solunske braće vezana je uz teritoij i sudbinu Velike Moravske i Panonije, koja je bila pod stalnim udarom Franaka kojima se odupirao knez Rastislav. Ona (??? - op. N.B.) je izrazito fonetsko pismo, jer ima za svaki poznati glas svog (??? - op. N.B.) jezika znak (stara ćirilica nema svojih glasova) (??? - op. N.B.)." Baščansku je ploču isklesao (???) opat Držiha, a ona je "opomena Veneciji, koja je nastojala svu (??? - op. N.B.) svoju vlast proširiti na hrvatske krajeve. O nasilnoj smrti kralja Zvonimira govori najzanimljivija tzv. Hrvatska kronika..." (169). Nemojte se pitati kakve veze ima Zvonimirova smrt s glagoljicom.

Baltin prilog kulturnoj povijesti nadmašuje sve što je dosad o tome napisano, jer on na temelju grobnih nalaza može zaključivati "o hrvatskom ljudstvu i njegovom karakteru", pa u tom smislu ističe: "Koliko su god Hrvati u ljutom boju nemilice tukli svoje neprijatelje, toliko su se odlikovali viteškim duhom, koji se neće ogriješiti o nenaoružanom (!) ili zarobljenom neprijatelju, a vjera zadana poraženom neprijatelju bila im je uvijek sveta. Od oružja nađenih u grobovima najznačajniji su mačevi." (169).

"Sveti Jeronim najslavnije je redovničko ime iz naših krajeva." (69), rečenica je kojom nas autor još jednom uvjerava u svoje posvemašnje nepoznavanje crkvene povijesti, kojoj posvećuje toliko pažnje u svojoj knjizi. U vezi s redovnicima valja upozoriti i na slijedeću misao: "Redovnici su u prvi mah bili stranci, jer su dolazili iz strane zemlje." (74). Omiljena Baltina tema rezultirala je i tvrdnjom da su templari u narodu nazvani božjaci, jer su bili ubogi, siromašni, premda je redak-dva iznad toga ustvrdio da su stekli velike posjede (75).

No, upravo nezamislivo nepoznavanje činjenica vidljivo je u tvrdnji o saboru 925: "Najpoglavitiji izvor o saboru je kronika Tome Arhiđakona." (171). Ovdje ipak moramo dati jedno objašnjenje za one koji nisu medievisti: u historiografiji je bezbroj puta istaknuta čudna činjenica da Toma u svojoj kronici ne donosi niti jedan jedini podatak o splitskom saboru 925!

Da slijedi suvremene historiografske trendove, primjerice žensku povijest, autor dokazuje slijedećom, nadasve originalnom konstatacijom: "Pored svih velikih povijesnih događaja vezanih za vjerski život Hrvata, koji su većinom bili predvođeni muškim imenima (!?), ne istaknuti ženu bilo bi apsurdno, jer ona je važan čimbenik u obiteljskom i religioznom životu Hrvata od srednjeg vijeka (i mnogo prije) do danas." (69). Možemo samo žaliti da autor nije skloniji komparativnom pristupu, pa da nam predstavi primjere onih naroda u kojih žena u obiteljskom životu nije važan čimbenik.

Listajući stranice, dolazimo do jedne od nerazjašnjivih misterija ove tobožnje povijesti. Na str. 70. Balta misli da objašnjava crkveni raskol 1054. i piše (vjerovali ili ne): "Tek otada

postoje jedna Zapadna ili Katolička i jedna Istočna ili Pravoslavna (ortodoksna ili gnatolska) crkva". Zabrinut zbog eventualnoga vlastitog neznanja, uzeo sam u ruke rječnik stranih riječi i provjerio značenje pojma "gnatolski". Dakle, našao sam samo ovo: gnatologija - disciplina koja se bavi mišićima žvakačima, grčki gna'thos: čeljust. Prema Balti, znači, Pravoslavna je crkva Čeljusna crkva, ma što god to značilo.

Među ostalim nesuvislostima, možemo pročitati i to da je Juraj iz Slavonije "autor najstarijeg hrvatskog abecedarija kršćanskog nauka" (70), ma što god to značilo.

Što je prema takvim besmislicama sitna pogreška o počecima tiskarstva 1455, ili mali lapsus na istoj stranici kada milete Osmanskog carstva proglašava "redovima" (71).

U poglavlju o Hrvatskoj u vrijeme narodnih vladara možemo saznati nešto o postojanju inače nepoznatog neretvanskog kneza Deodata 840. (81), kao i to da je Mislav gradio "kulturne" zadužbine. Balta, za razliku od svih ostalih medievista, poznaje pet Branimirovih "spisa", od kojih jedan bilježi najstariji spomen hrvatskog imena u narodnom obliku: dux Chroatorum. Iz toga slijedi da su Hrvati, doduše, poznavali engleski jezik, ali da im je materinji ipak bio latinski (83).

Netočnosti, besmislice, nepoznavanje elementarne literature, nedostatak čak i onog znanja koje bi trebali imati Baltini koautori (studenti) prilikom upisa na fakultet, nepismenost, neznanstvenost - svega toga ima toliko, da bi se primjeri mogli nabrajati na mnogim i mnogim stranicama. Kako ipak valja štedjeti skupi časopisni prostor, a ostale recenzije Baltinih "djela" dostatno potkrepljuju ovu moju, iznijet ću još samo jedan primjer, kojim Balta zaključuje svoja razmatranja o Tomislavu:

"Poduprijevši zaključke o jedinstvenoj crkvenoj jurisdikciji, sredio je unutrašnje prilike, jer su crkveni sukobi u ono vrijeme bili znatno počelo državne nesređenosti, a ne tek puka biskupska svađa. Mogli su zaprijetiti i opstanku hrvatske države. Zbog svega toga, a i zbog sklonosti starohrvatskoj narodnoj kulturi, Tomislav ide u velikane naše povijesti." (85).

Kada sam već počeo zaklapati Baltin nepresušan izvor gluposti, naišao sam na jednu, koju dodajem za bolje raspoloženje čitateljstva: "Nadgrobna ploča kraljice Jelene odaje njezinu popularnost i ugled žene u Hrvatskoj. Sagradila je u hrvatskoj prestolnici (!) Solunu (!) dvije crkve jednu (!) posvećenu Blaženoj Djevici Mariji, a drugu sv. Stjepanu." (171).

Teško mi je odoljeti da ne navodim ostale zabavne primjere. Gotovo da bih na kraju ovu knjigu morao preporučiti svima koji pate od depresije ili drugih duševnih tegoba. No, moglo bi im se dogoditi da poslije smijeha shvate da je ta knjiga sveučilišni udžbenik za studente, da se na temelju tih bezvezarija obrazuju budući osnovnoškolski i srednjoškolski nastavnici, pa da im se depresija još i pogorša.

Što se Ivana Balte tiče, stvar je jasna. On nema nikakvih kvalifikacija baviti se poslom kojim se bavi: niti je znanstvenik, niti je nastavnik. A usprkos toga prošao je neke izbore u znanstveno-nastavna zvanja, imenovan je voditeljem studija povijesti na Sveučilištu u Osijeku, objavio je već tri sveučilišna udžbenika, koji su svi dobili pozitivne recenzije. Ova je knjiga, primjerice, dobila pozitivnu recenziju dr. sc. Agneze Szabo i dr. sc. Ive Rendića-Miočevića, a uz to i suglasnost Senata Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Lektorica, koja je na kraju propustila polupismeni tekst, je doc. dr. sc. Ana Pintarić (iako, poznavajući ostale Baltine tekstove i oblik u kojemu se predaju u tisak, možemo samo zamisliti kakav je ogroman posao morala napraviti da barem neke rečenice postanu razumljive).

Ministarstvo znanosti ulaže nemali novac u studij povijesti u Osijeku. Osječko sveučilište ulaže svoj ugled u svaki svoj studij. Nekoliko nastavnika ulaže napore i mnogo volje da studij povijesti osječkim studentima bude od koristi. No, nekoliko ljudi, povezanih u sustav

recenzenata i predavača, uglavnom iz Osijeka i Zadra, ali i Zagreba, gradi jedan sustav mimo dobrih običaja, namećući kriterije ispod svake znanstvene razine, te omogućava jednom potpuno nesposobnom pojedincu da gradi sveučilišnu karijeru i upropaštava generacije studenata. Taj pojedinac je, bojim se, samo istaknuti vrh ledenog brijega nerada i nekompetencije u dijelu povijesne znanosti.

NOVI PREGLED POMOĆNIH POVIJESNIH ZNANOSTI

IVAN BALTA, PREGLED POMOĆNIH POVIJESNIH ZNANOSTI
Matica Hrvatska Osijek, Osijek 2000.

MIRJANA MATIJEVIĆ SOKOL

U izdanju Matice hrvatske Osijek podkraj 2000. godine pojavila se knjiga *Pregled pomoćnih povijesnih znanosti* iz pera dr. sc. Ivana Balte, docenta na Pedagoškom fakultetu u Osijeku. Autor na tristotinjak stranica pokušava dati pregled pomoćnih povijesnih znanosti, obuhvatniji nego su to dosadašnji priručnici J. Stipišića i S. Antoljaka. Dakako, to nije samo po sebi loše. Dapače, interdisciplinarni pristup povijesnim istraživanjima nužno otvara i potrebe svladavanja i uključivanja novih pomoćnih disciplina.

I. Balta je pregledno predočio najprije tradicionalne pomoćne znanosti kao što su paleografija, diplomatika, zatim slijedi po njemu epigrafika (i arheologija), filigranologija, kronologija, heraldika, veksilologija (!), genealogija, sfragistika te metrologija, numizmatika, povijesna geografija, onomastika i toponomastika, ikonografija, liturgika i simbolika. Završni dio knjige posvećen je metodologiji i tehnici znanstvenog rada u povijesnoj znanosti, povijesnim izvorima i historiografiji, vojnoj (hrvatskoj) povijesti i arhivistici.

Paleografiji kao jednoj od temeljnih pomoćnih znanosti I. Balta je posvetio stranice 9-43. Nakon pregleda razvoja te znanstvene discipine uključujući i osnovna saznanja o grčkoj, glagoljskoj i ćirilskoj paleografiji, Balta se više vodi Antoljakovim nego Stipišićevim pristupom u njihovim poznatim udžbenicima. Latinska paleografija je najopsežnija, ali zaista s obzirom na važnost poznavanja i vladanja vještinom čitanja i razrješavanja latinskih tekstova, -a što je cilj paleografije kao pomoćne povijesne znanosti - predstavljena je u Baltinoj knjizi uistinu nedostatno i nepotpuno, pa čak i ako je to uvjetovano koncepcijom knjige s ograničenim ciljem samo davanja pregleda. Naime, šteta je što uz kratko iznošenje svih relevantnih elemenata ove pomoćne povijesne znanosti autor nije knjigu opremio ilustrativnije odabranim primjerima koji bi jasno predočili razliku u pismima. A to i jest glavni smisao učenja paleografije. Uz to, nasumce odabrani latinski tekstovi (str. 29-32) ne korespondiraju s predočenim faksimilima (str. 39-40, 65), a legende pod faksimilima nisu potpune pa čitatelji koji se prvi put susreću s ovom problematikom (npr. studenti kojima je namijenjena knjiga) ne znaju s kojim pismom to povezati. I. Balta je o ćirilici i bosančici sažeo informacije na po dvije do tri stranice, ali ne i o glagoljici o kojoj je, pak, u uvodnom

HISTORIJSKI ZBORNIK

GODINA LIII
ZAGREB 2000.

UDK 93/99
ISSN 0351-2193
Historijski zbornik, god. LIII, str.1-283, Zagreb 2000.

Izdavač
Društvo za hrvatsku povjesnicu

Redakcijski odbor
Mirjana Gross
Ivan Kampuš
Franko Mirošević
Ivica Prlender
Tomislav Raukar
Petar Strčić

Glavni i odgovorni urednik
Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa Historijski zbornik su referirani u publikacijama:
ABC Clio
Historical Abstracts
America: History and Life

Adresa uredništva
Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti Republike Hrvatske

Tisak:
Horetzky